

**KONCEPCJA NOWEJ POLITYKI
REGIONALNEJ**

*Tezy i założenia do
Krajowej strategii rozwoju
regionalnego*

Przyjęte przez Radę Ministrów 16 grudnia 2008 r.

Warszawa

SPIS TREŚCI

I.	WPROWADZENIE	5
II.	TEZY POLITYKI REGIONALNEJ	7
1.	Definicja polityki regionalnej.....	7
2.	Rola i miejsce polityki regionalnej w polityce rozwoju.....	8
3.	Efektywność polityki regionalnej.....	10
III.	ZAŁOŻENIA SYSTEMU POLITYKI REGIONALNEJ	16
1.	Instrumenty polityki regionalnej.....	16
2.	System koordynacji polityki regionalnej.....	18
3.	Monitorowanie i ewaluacja	19
4.	Finansowanie polityki regionalnej.....	20
IV.	SPOSÓB I ORGANIZACJA PRAC NAD KRAJOWĄ STRATEGIĄ ROZWOJU REGIONALNEGO.....	22
	ZAŁĄCZNIKI.....	23
1.	Dotychczasowy stan formalno-prawny polityki regionalnej.....	23
2.	Zarys systemu zarządzania rozwojem Polski.....	25
3.	Dotychczasowy przebieg prac nad Krajową strategią rozwoju regionalnego.....	26

I. WPROWADZENIE

Aktualnie polityka regionalna Polski prowadzona jest w ramach polityki spójności UE, w ramach której dąży się w zasadniczej mierze do realizacji celów o charakterze wspólnotowym. W programowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju występuje tym samym istotna luka w segmencie polityki regionalnej, która dotyczy braku odpowiedzi na wyzwania podyktowane przesłankami krajowymi.

Wyrazem powyższego jest brak dokumentu strategicznego określającego cele i zasady krajowej polityki regionalnej. Obecnie cele polskiej polityki regionalnej określają: Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007-2015 w zakresie polityki rozwoju, oraz w odniesieniu do środków UE Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013. Dokumenty te nie określają jednak szczegółowych zasad i sposobów postępowania w zakresie różnych aspektów realizacji polityki regionalnej. Zastępczo kwestie te są regulowane na poziomie operacyjnym przez różne dokumenty Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (wytyczne, linia demarkacyjna).

Rozpoczynająca się dyskusja nad kierunkami reform polityki spójności po 2013 r. z jednej strony zwiększa niepewność zewnętrznych uwarunkowań dla polskiej polityki regionalnej, ale z drugiej strony pozwala na większą swobodę w jej projektowaniu ze względu na zwiększone możliwości oddziaływania na kierunki reformy polityki spójności UE.

W celu wypracowania nowych rozwiązań służących prowadzeniu krajowej polityki regionalnej w sposób uporządkowany i zintegrowany z polityką rozwoju, a jednocześnie odpowiadających na pojawiające się nowe wyzwania, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego podjęło prace mające na celu opracowanie strategicznego dokumentu odnoszącego się do prowadzenia polityki rozwoju społeczno-gospodarczego kraju w ujęciu wojewódzkim.

Ustawą z dnia 7 listopada 2008 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrażaniem funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności przewidziano przygotowanie Krajowej strategii rozwoju regionalnego (KSRR), tj. kompleksowego średniookresowego dokumentu programowego zatwierdzanego uchwałą Rady Ministrów.

Opracowanie Krajowej strategii rozwoju regionalnego poprzedza prezentacja niniejszego materiału, którego podstawowym celem jest przedstawienie głównych kierunków myślenia o polityce regionalnej. Zadaniem Tezy i założeń do Krajowej strategii rozwoju regionalnego jest zaproponowanie filozofii, która będzie przyświecała konstruowaniu Krajowej strategii rozwoju regionalnego. Zamiarem dokumentu poprzedzającego opracowanie KSRR nie jest formułowanie jej skrótu, dlatego też Tezy i założenia do Krajowej strategii rozwoju regionalnego nie podejmują próby kompleksowej odpowiedzi na wszystkie wyzwania stojące w najbliższych latach przed polityką regionalną. Zgodnie z zapisami art. 6 pkt 12 ustawy z dnia 7 listopada 2008 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrażaniem funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności w KSRR określone zostaną uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju regionalnego, polityka państwa wobec województw, a także zasady i mechanizmy współpracy oraz koordynacji działań podejmowanych na poziomie krajowym z działaniami podejmowanymi przez samorząd terytorialny na poziomie województwa oraz pozostałych uczestników polityki regionalnej. Krajowa strategia rozwoju regionalnego będzie dotyczyła programowania zrównoważonego rozwoju na poziomie regionalnym.

W szczególny sposób uwzględniony zostanie wymiar przestrzenny, wskazane także zostaną obszary strategicznej interwencji państwa.

Zgodnie z art. 6 pkt 12 ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrażaniem funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności, okres obowiązywania KSRR nie może wykraczać poza okres obowiązywania średniookresowej strategii rozwoju kraju, przy czym zakłada się, że dokument zacznie obowiązywać od 2010 roku. W celu wyeliminowania zagrożenia nakładania się dwóch systemów równoległe (polityki spójności i krajowej polityki regionalnej), pewne elementy systemu realizacji KSRR będą obowiązywały od 2013 roku.

Przygotowanie Tez i założeń do Krajowej strategii rozwoju regionalnego zostało poprzedzone opracowaniem materiału problemowego¹, raportu podsumowującego wyniki badania ankietowego zawierającego pytania dotyczące nowego modelu polityki regionalnej, skierowanego do ministerstw oraz samorządów wojewódzkich² oraz raportu podsumowującego wyniki prac grup roboczych kontynuujących dyskusję zapoczątkowaną badaniem ankietowym³. Przedstawione w niniejszym dokumencie rozważania i wnioski prezentują nowe spojrzenie na politykę regionalną, które uwzględnia poglądy przedstawicieli urzędów marszałkowskich i ministerstw właściwych, wyrażone w trakcie licznych konferencji, spotkań roboczych oraz w odpowiedziach udzielonych w ankietach.

Ze względu na ogólniejszy charakter pewnych obszarów tematycznych zidentyfikowanych w dokumencie: „Nowa Koncepcja Polityki Regionalnej – refleksje do dyskusji”, odnoszących się do całego systemu planowania strategicznego politykami publicznymi, a nie tylko do polityki i programowania regionalnego, niektóre wybrane kwestie będą przedmiotem zainteresowania innego, przygotowywanego równoległe w MRR dokumentu⁴, który zaproponuje nowy system zarządzania rozwojem Polski.

¹ „Nowa Koncepcja Polityki Regionalnej – refleksje do dyskusji”, MRR, czerwiec 2008 r. (wydanie drugie, poprawione), http://www.mrr.gov.pl/polityka_regionalna/.

² „Nowa koncepcja polityki regionalnej – raport podsumowujący wyniki badania ankietowego”, MRR, czerwiec 2008 r. (wydanie drugie poprawione), http://www.mrr.gov.pl/polityka_regionalna/.

³ „Nowa koncepcja polityki regionalnej – wnioski z prac tematycznych grup roboczych”, czerwiec 2008 r., http://www.mrr.gov.pl/polityka_regionalna/.

⁴ Dokument pt. „Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski” jest w trakcie opracowywania przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Wstępny zarys systemu zarządzania rozwojem Polski znajduje się w załączniku nr 2.

II. TEZY POLITYKI REGIONALNEJ

1. Definicja polityki regionalnej

W obecnym systemie prawnym oraz w świetle obowiązujących dokumentów strategicznych⁵ nie ma spójnej i klarownej definicji polityki regionalnej odpowiadającej obecnym wyzwaniom. W związku z tym przyjmuje się, że:

Polityka regionalna, która stanowi integralną część polityki rozwoju, to świadoma i celowa działalność podmiotów publicznych⁶ kształtująca rozwój społeczno-gospodarczy województw. Polityka ta jest realizowana w trzech podstawowych układach: wojewódzkim, ponadregionalnym i centralnym, a jej adresatami są wszyscy aktorzy publiczni i niepubliczni których działania są istotne dla osiągnięcia celów tej polityki.

Rozumiejąc politykę rozwoju jako zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych przez wszystkie podmioty publiczne w celu zapewnienia strategicznego, trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju i jego województw, spójności społeczno-gospodarczej, regionalnej i przestrzennej, podnoszenia konkurencyjności gospodarki oraz tworzenia nowych miejsc pracy w skali krajowej, wojewódzkiej i lokalnej⁷, to polityka regionalna jest tą częścią polityki rozwoju, która jest prowadzona w odniesieniu do dziedzin, w ramach których dominuje podejście terytorialne / przestrzenne.

Świadoma i celowa działalność podmiotów publicznych jest rozumiana jako zespół uporządkowanych działań, zmierzających do realizacji założonych w dokumentach strategicznych celów, **podejmowanych zarówno przez rząd na poziomie centralnym, jak i przez samorząd województwa na poziomie województwa⁸.**

Pomimo, że w procesie formułowania celów polityki regionalnej główna rola przypada rządowi oraz samorządom województw, to jednak dzięki konsultacjom, aktywnie uczestniczą w nim wszyscy adresaci tej polityki (podkreślenia wymaga tu znaczenie zarówno udziału gmin i powiatów, jak i innych aktorów np. jednostki badawczo – rozwojowe, organizacje pozarządowe).

Prowadzenie polityki regionalnej ma na celu wykorzystanie endogenicznych warunków poszczególnych województw oraz przezwyciężenie zagrożeń dla rozwoju w nich występujących. Rolą tej polityki, poza integrowaniem zasobów i koordynacją, jest zdolność do pobudzania i wzmacniania czynników wzrostu w układzie terytorialnym oraz korygowania identyfikowanych przestrzennie dysfunkcji, wynikających z naturalnych (spontanicznych) procesów rozwojowych, w celu regulowania poziomu zróżnicowań regionalnych.

Celem strategicznym polityki regionalnej jest pobudzanie endogenicznych czynników wzrostu w układzie terytorialnym za pośrednictwem działań służących podnoszeniu konkurencyjności województw i całego kraju oraz konwergencji międzyregionalnej.

⁵ Opis aktualnego stanu formalno-prawnego polityki regionalnej znajduje się w załączniku 1.

⁶ Podmiotami polityki regionalnej są podmioty publiczne, które posiadają w odniesieniu do tej polityki określone prawem kompetencje decyzyjne na szczeblu centralnym i regionalnym.

⁷ Zgodnie z zapisami art. 6 pkt 2 ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrażaniem funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności.

⁸ Por. załącznik 2.

Polityka regionalna, dzięki zastosowaniu zintegrowanego podejścia terytorialnego, sprzyja lepszemu ukierunkowaniu interwencji rozwojowych polityk publicznych. Daje to możliwość dla lepszego skoordynowania działań podejmowanych przez wszystkich podmiotów polityki regionalnej i przyczynia się do osiągnięcia większej synergii tych działań, zredukowania nakładających się kompetencji, uniknięcia rozpraszania celów rozwojowych i wydatkowanych na nie środków, uporządkowania odpowiedzialności poszczególnych podmiotów publicznych. W efekcie zapewniona zostanie większa efektywność realizacji polityki rozwoju. Powoduje to konieczność realizacji świadomej polityki regionalnej w nowym, zmodyfikowanym kształcie, opartym na dwóch przesłankach (a) wzmacnianiu roli i rangi polityki regionalnej w ramach polityki rozwoju oraz (b) wzmacnianiu efektywności polityki regionalnej.

2. Rola i miejsce polityki regionalnej w polityce rozwoju

Dotychczasowe dyskusje prowadzone w ramach prac MRR nad koncepcją nowej polityki regionalnej⁹ jednoznacznie dały wyraz konieczności wzmocnienia roli polityki regionalnej w ramach polityki rozwoju. Służyć temu ma:

- integralność polityk regionalnej i rozwoju,
- współpraca wszystkich podmiotów publicznych,
- wykorzystanie doświadczeń europejskiej polityki spójności,
- koordynacja polityk sektorowych realizowanych przestrzennie.

Teza I:

Polityka regionalna jest integralną częścią polityki rozwoju.

Integracja polityk: rozwoju i regionalnej oznacza, że cele polityki regionalnej wpisują się w ogólne cele rozwojowe kraju, a realizacja celów polityki regionalnej przyczynia się do osiągnięcia celów wyznaczonych na poziomie polityki rozwoju. Cele rozwojowe kraju obejmują – jako integralne elementy – zarówno cele identyfikowane w zakresie polityk sektorowych, jak również cele dotyczące rozwoju regionalnego.

Obie polityki są ze sobą zintegrowane tematycznie, instytucjonalnie i instrumentalnie. Oznacza to, że zakres tematyczny obu polityk jest tożsamy, elementem różnicującym je jest skala oddziaływania; obie polityki są wdrażane przez te same instytucje publiczne przy wykorzystaniu tych samych instrumentów.

W ramach obu polityk następuje integracja aspektu przestrzennego na wszystkich szczeblach programowania i poziomach organizacji państwa. Elementy przestrzenne i regionalne znajdują się również w programach służących realizacji strategii oraz w monitoringu polityki rozwoju.

Właściwe stworzenie trwałych podstaw prawnych i programowych dla prowadzenia polityki regionalnej w perspektywie długookresowej doprowadzi do wzmocnienia rangi i znaczenia kompleksowej polityki rozwoju.

Sposób myślenia o polityce rozwoju determinuje programowanie rozwoju regionalnego. W celu inicjowania średniookresowego rozwoju polityka regionalna przeciwdziała doraźnemu traktowaniu instrumentów polityki regionalnej np. z uwagi na partykularne interesy grupowe, partyjne lub krótkotrwale interesy

⁹ Szczegółowy opis prac w załączniku 3.

wyborcze. Działania prowadzone przez podmioty polityki regionalnej przebiegają w oparciu o opracowaną strategię, zgodną z celami długookresowej i średniookresowej strategii rozwoju kraju, a także służące jej instrumenty wykonawcze, w tym rozwiązania prawne i instytucjonalne.

Teza II:

Polityka regionalna jest wspólną polityką podmiotów publicznych.

Oznacza to współpracę w zakresie programowania i realizacji polityki regionalnej wszystkich podmiotów publicznych, z których każdy pełni różną rolę. Obok tak rozumianej polityki regionalnej mogą funkcjonować osobne działania rządu lub samorządów mające znaczenie dla rozwoju regionalnego, nie będące jednak częścią polityki regionalnej.

Polityka regionalna nie może być utożsamiana wyłącznie z polityką rządu wobec województw, podobnie jak nie może być traktowana wyłącznie jako polityka rozwoju prowadzona przez samorzady województw.

Choć propozycje ram instytucjonalnych, celów w wymiarze strategicznym, głównych kierunków działania i instrumentów są przygotowane przez rząd w porozumieniu i we współpracy z samorządem województwa, to po uzgodnieniu tych propozycji w partnerskim procesie konsultacyjnym, umożliwiającym wypracowanie satysfakcjonującego konsensusu, zasady i cele działania polityki regionalnej stają się wspólne i podzielane przez wszystkich jej aktorów.

W takim rozumieniu polityka regionalna nabiera charakteru powszechnego i staje się polityką adresowaną terytorialnie, a nie podmiotowo.

W obszarach istotnych wyłącznie z punktu widzenia interesu regionu (poziom województwa, powiatów i gmin), **polityka rozwoju województwa** prowadzona jest przez samorząd województwa w porozumieniu z samorządami lokalnymi, analogicznie jak w przypadku działań wypracowanych wspólnie przez rząd i samorzady województw. Propozycje celów, głównych kierunków działania i instrumentów są przygotowane przez samorząd województwa i podlegają uzgodnieniu z samorządami lokalnymi i partnerami społeczno-gospodarczymi, a po ich uzgodnieniu stają się one wspólne i podzielane przez wszystkich.

Teza III:

Polityka regionalna realizuje własne cele strategiczne, wykorzystując przy tym doświadczenia europejskiej polityki spójności.

Mając na uwadze trendy europejskie oraz świadomość wysokiego zróżnicowania potrzeb i uwarunkowań rozwojowych w wymiarze wewnętrznym (w tym zróżnicowany charakter polskich województw i realizację idei samorządności w Polsce), reforma systemu polityki regionalnej w Polsce zmierza w kierunku jej „emancypacji” systemowej oraz rozluźnienia relacji podporządkowania celów krajowych celom europejskiej polityki regionalnej. Właściwą treść relacji pomiędzy krajowym i europejskim wymiarem polityki regionalnej określają zasady: wzajemnej autonomii oraz komplementarności.

Polityka regionalna kieruje się własnymi celami, zasadami oraz instrumentami jej realizacji, jednak w zakresie programowania, zarządzania strategicznego i operacyjnego, efektywnego zarządzania finansowego, monitoringu, ewaluacji,

procedur wyboru projektów, wykorzystywane są dotychczasowe doświadczenia z realizacji polityki spójności.

W ramach tworzenia koncepcji polityki regionalnej (w tym jej celów oraz instrumentów realizacji) **przyjęte zostaną te rozwiązania polityki spójności, które okazały się efektywne i skuteczne** - w szczególności jednolite standardy przygotowywania dokumentów strategicznych (zarówno na poziomie centralnym, jak i regionalnym), sposobu ich konsultacji, zarządzania, monitorowania (system komitetów) czy oceny (systemy wskaźników) i sprawozdawczości. Skorzystanie z dotychczasowych doświadczeń i wiedzy umożliwi jednocześnie modyfikację oraz wypracowanie nowego podejścia w odniesieniu do tych elementów, w stosunku do których, w ramach realizacji polityki spójności pojawiły się trudności i ograniczenia. Dotyczy to w szczególności wprowadzenia monofunduszowości, która nie do końca okazała się trafnym rozwiązaniem, czy prób skoordynowania instrumentów na rzecz rozwoju obszarów wiejskich zawartych w różnych programach polityki spójności i Wspólnej Polityki Rolnej.

Teza IV:

Polityka regionalna stwarza podstawy dla koordynacji polityk sektorowych dla osiągnięcia swoich celów.

Skutecznie prowadzona polityka regionalna stwarza ramy dla koordynacji części polityk sektorowych realizowanych terytorialnie/przestrzennie. Zjawiska takie jak: nadmierna fragmentaryzacja polityk sektorowych, realizacja „izolowanych działań” niepowiązanych z interwencją w ramach innych polityk, zostaną zniwelowane dzięki wykorzystaniu horyzontalnego charakteru polityki regionalnej.

Poprawa efektywności i uzyskanie większego efektu synergicznego różnych działań podejmowanych w sferze publicznej jest możliwa dzięki zintegrowaniu celów polityk sektorowych w ramach realizacji celów polityki regionalnej. Integracja ta będzie dotyczyć tych polityk i działań rozwojowych mających konsekwencje regionalne, których realizacja za pośrednictwem polityki regionalnej i jej instrumentów zapewni większą efektywność i wartość dodaną.

Podejście to pozwala zapewnić również komplementarność polityk sektorowych i eliminować nakładanie się kompetencji w ramach rządu oraz zachować spójność z działaniami realizowanymi przez samorządy na poziomie regionalnym i lokalnym.

3. Efektywność polityki regionalnej

Pojęcie efektywności oznacza jednocześnie spełnianie trzech przesłanek: skuteczności (w realizacji postawionych celów), korzyści (w postaci pozytywnych efektów) i ekonomiczności (czyli wysoki współczynnik obrazujący relację wartości uzyskanych efektów do poniesionych nakładów, ale także celowość i rzetelność).

Pojęcie efektywności w odniesieniu do polityki regionalnej ma znaczenie specyficzne i oznacza skuteczność w osiąganiu celów wyznaczonych na poziomie krajowym (np. Strategia Rozwoju Kraju, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia) oraz regionalnym (strategie rozwoju województw) przy zachowaniu mechanizmów ekonomicznego wydatkowania środków publicznych. Skutecznej interwencji publicznej towarzyszą zazwyczaj dość wysokie nakłady – istotna jest umiejętność formułowania kluczowych potrzeb, odpowiadających im racjonalnych

i precyzyjnych celów (ilościowych i jakościowych) polityki regionalnej, a także towarzyszących im wskaźników.

Efektywności polityki regionalnej nie można utożsamiać z efektywnością realizacji poszczególnych przedsięwzięć (projektów, programów). Efektywność ta uzależniona jest w dużej mierze od jakości współpracy głównych aktorów polityki regionalnej.

Ocena efektywności polityki regionalnej jest możliwa pod warunkiem rozgraniczenia celów polityki regionalnej od zasad jej prowadzenia (w obecnej chwili zagadnienia te są przemieszane) oraz jest trafniejsza, o ile określony jest jednoznaczny zakres jej interwencji. Podniesieniu efektywności interwencji rozwojowych służy polityka regionalna stosująca zasady koordynacji, koncentracji, partnerstwa i współpracy.

Dążeniu do zwiększenia efektywności w polityce regionalnej towarzyszyć powinna zasada systemowa, zgodnie z którą właściwą rolą rządu jest przede wszystkim elastyczna (otwarta) koordynacja oraz regulacja (tworzenie optymalnego otoczenia prawno-instytucjonalnego oraz strategicznych ram formalnych), zaś właściwą rolą województw jest funkcja implementacji i redystrybucji.

Teza V:

Sprawny mechanizm koordynacji polityki regionalnej zwiększa efektywność interwencji publicznych oraz skuteczność osiągania celów rozwojowych oraz zapewnia komplementarność zadań realizowanych na różnych szczeblach.

Polityka regionalna opiera się z jednej strony na realizowanej w przestrzeni polityce rządu, tj. politykach sektorowych oraz z drugiej na politykach rozwoju samorządów województw, co w konsekwencji oznacza, że istotą tej polityki oraz jej podstawową funkcją jest koordynacja.

Koordynacyjna funkcja polityki regionalnej oznacza, że instrumenty polityki regionalnej i innych polityk rozwojowych są wzajemnie uzgadniane i wspierające. Koordynacja obejmuje dwa główne wymiary: (a) integracji różnych polityk publicznych wpływających na rozwój regionalny oraz (b) współdziałania między różnymi podmiotami i szczeblami władz publicznych w zakresie realizacji polityki regionalnej (w ramach tzw. zarządzania wielopoziomowego).

Koordynacja odnosi się do układu horyzontalnego (działania realizowane przez poszczególne resorty) oraz układu wertykalnego (działania realizowane przez rząd, jednostki samorządu terytorialnego). Warunkiem wzmocnienia roli polityki regionalnej, w ramach kompleksowej polityki rozwoju oraz względem polityk sektorowych, jest formalne (silne) umocowanie ośrodka odpowiedzialnego za realizację polityki rządu adresowanej do regionów oraz koordynację polityki regionalnej – w wymiarze krajowym i europejskim. Efektywność funkcjonowania tego rodzaju ośrodka będzie warunkowana skoncentrowaniem w jego dyspozycji łącznie trzech elementów: (a) koncepcji funkcjonowania systemu (wizja), (b) zasobów (formalne kompetencje, środki, wiedza ekspercka) oraz (c) wpływu politycznego (realne oddziaływanie na proces decyzyjny na poziomie rządowym). Doświadczenie w koordynacji na poziomie centralnym będące wynikiem budowy potencjału administracyjnego instytucji uczestniczących w systemie realizacji polityki spójności oraz rozpoczęty proces nabywania odpowiednich kompetencji na

szczeblu wojewódzkim wymaga kontynuacji i rozwinięcia przede wszystkim na szczeblu sub-regionalnym.

Konieczne jest także wypracowanie i wzmocnienie roli koordynacyjnej samorządu województwa na poziomie regionalnym. Regiony powinny zapewniać koordynację działań prorozwojowych realizowanych na terenie województwa. Dotyczy to koordynacji działań podejmowanych w ramach różnych polityk sektorowych w celu rozwoju regionalnego na poziomie województwa (np. polityki wsparcia obszarów wiejskich, polityki społecznej, polityki konkurencyjności), z uwzględnieniem różnicowań wewnątrzregionalnych.

Teza VI:

Polityka regionalna ma selektywny, jednoznacznie określony i skoncentrowany tematycznie lub terytorialnie zakres interwencji.

Koncentracja oznacza potrzebę precyzyjnego określenia celów oraz wyboru ograniczonego zestawu działań do realizacji, co pozwoli na osiągnięcie pożądaných efektów. Oprócz tego jest związana z elastycznym dostosowaniem kierunków interwencji do uwarunkowań regionalnych, aby alokować środki publiczne na takich działaniach i w takich obszarach, które zapewnią najbardziej skuteczne realizowanie wybranych celów i skuteczne wykorzystanie środków. Polityka regionalna zapewnia, że interwencja publiczna nie jest rozproszona.

Koncentracja interwencji polityki regionalnej odbywa się w wymiarze tematycznym i terytorialnym. Oznacza to, że środki publiczne, w tym środki budżetu państwa przeznaczane są wyłącznie na te działania, które przyczyniają się do realizacji strategicznych celów polityki regionalnej. Rząd w interaktywnym procesie dyskusji wyznacza te kierunki działań, które mają charakter strategiczny i sieciowy (znaczenie krajowe lub ewentualnie ponadregionalne). Rzetelnie skonsultowane, uzasadnione, liczbowo ograniczone oraz geograficznie ukierunkowane przedsięwzięcia polityki regionalnej sprzyjać będą czasowej koncentracji interwencji, co może przełożyć się na jej wyższą efektywność.

Teza VII:

Polityka regionalna oparta jest o wieloszczeblowy system rządzenia.

Wieloszczeblowy system rządzenia - oparty o zadaniowy i wielostronny dobór partnerów zainteresowanych danym obszarem wsparcia (zgodnie z zasadą pomocniczości) i funkcjonujący w silniejszy sposób niż tradycyjne partnerstwo - jest warunkiem skutecznego prowadzenia polityki regionalnej. Wielopoziomowe zarządzanie (bez ustalonego wyraźnego centrum decyzyjnego) gwarantować będzie racjonalność podejmowanych decyzji.

Budowa modelu polityki regionalnej opartej o wieloszczeblowy system rządzenia dotyczy tworzenia warunków dla prowadzenia tej polityki, szczególnie przez regiony samorządowe, zgodnie z podstawowymi uregulowaniami prawnymi (Konstytucja RP oraz ustawa o samorządzie województwa) oraz oparcia relacji poszczególnych aktorów polityki regionalnej na zasadach partnerstwa i współpracy.

W ramach wieloszczeblowego systemu rządzenia każdemu aktorowi polityki regionalnej przypisana jest odmienna rola. Niezwykle istotne jest właściwe rozłożenie kompetencji pomiędzy poszczególnymi aktorami, które wymaga

dookreślenia zwłaszcza w odniesieniu do regionów, miast oraz samorządów lokalnych.

Rolą państwa (rządu i administracji rządowej na szczeblu centralnym) w polityce regionalnej jest kreowanie warunków rozwoju, inicjowanie działań prorozwojowych istotnych z perspektywy krajowej, wypełnianie funkcji stratega planującego rozwój kraju, koordynatora działań prorozwojowych w kraju, a także stymulatora większego zaangażowania innych aktorów w realizacji polityki regionalnej.

Rola regionów (samorządu województwa)¹⁰ w polityce dotyczy planowania i programowania rozwoju województw, zarządzania tym rozwojem, koordynowania działań prorozwojowych realizowanych na terenie województwa, budowania partnerstwa w zarządzaniu rozwojem województw. Podstawą efektywnego wypełniania tych funkcji przez administrację regionalną musi być dokończenie reformy ustrojowej państwa przez proces decentralizacji kompetencji oraz finansów publicznych, w celu wyposażenia samorządu w zasoby adekwatne do powierzonych mu zadań, **budowa długofalowego myślenia strategicznego** na wszystkich poziomach (wojewódzkim, powiatowym i gminnym) oraz zwiększenie przejrzystości i odpolitycznienie czego warunkiem jest wzmocnienie kadr na szczeblu samorządowym.

Uznając rolę samorządu województwa jako jedyne podmiotu ustawowo odpowiedzialnego za rozwój województwa ogranicza się rolę wojewody w polityce regionalnej do nadzoru nad legalnością działania samorządu zgodnie z jego ustawowymi kompetencjami.

Rola gmin i powiatów (samorządu lokalnego) obejmuje uczestniczenie w programowaniu rozwoju regionalnego (samorząd lokalny jako partnerzy regionów uczestniczący w konsultacjach, a w przypadku gmin jako podmioty odpowiedzialne za strategiczne programowanie rozwoju lokalnego) oraz opracowanie i wdrażanie projektów, jak i stymulowanie i wspieranie inicjatyw lokalnych nastawionych na realizację projektów rozwoju lokalnego. Podmioty te powinny brać większy udział w realizacji polityki rozwojowej w regionie, a samorzady wojewódzkie powinny służyć jako liderzy transferu wiedzy i kompetencji dla prowadzenia polityki rozwoju na poziomie lokalnym, i stanowić silny ośrodek koordynacji regionalnej.

Podmioty odpowiedzialne za rozwój aglomeracji (np. zespoły metropolitalne) powinny czynnie uczestniczyć w programowaniu i realizacji polityki regionalnej przy ścisłej współpracy z rządem, jako podmiotem właściwym oraz zdolnym do skutecznego wzmocnienia potencjału metropolii, w wymiarze/ skali koniecznej do efektywnego konkutowania na rynku europejskim i globalnym oraz z samorządem województw. Samorzady województw powinny wprowadzać zachęty dla współpracy gmin na obszarach metropolitalnych w celu realizacji wspólnych projektów. W programowaniu i realizacji polityki regionalnej powinni uczestniczyć także reprezentanci wsi i małych miast (obszarów wiejskich) z terenu danego województwa.

W realizację polityki regionalnej zaangażowane są również podmioty niepubliczne, w tym banki, korporacje, organizacje pozarządowe i inne, działające dla pożytku publicznego. Wzrost efektywności polityki regionalnej wymaga zwiększenia współpracy podmiotów odpowiedzialnych za kształtowanie polityki z sektorem prywatnym w celu zapewnienia zaangażowania i wyzwolenia potencjału kapitału

¹⁰ Zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa.

prywatnego na rzecz realizacji założonych celów rozwoju regionalnego, zapewniania innowacyjności oraz wartości dodanej. Dla wzrostu efektywności współpracy niezbędne jest również tworzenie sprzyjającego otoczenia regulacyjnego oraz instytucjonalnego dla obustronnie korzystnych związków publiczno-prywatnych.

Zwiększenie efektywności systemu wieloszczeblowego rządzenia w kontekście polityki regionalnej wymaga szczególnej uwagi zwłaszcza w odniesieniu do obszarów: (a) poprawy współpracy pomiędzy poszczególnymi poziomami władz publicznych, władzami lokalnymi oraz innymi aktorami publicznymi i niepublicznymi, (b) wzmacniania zdolności administracji szczebla regionalnego do wprowadzania działań służących zwiększaniu lokalnej konkurencyjności z udziałem partnerów niepublicznych i społecznych, (c) wspierania odpowiedzialności, przejrzystości i przewidywalności działań na wszystkich szczeblach rządzenia oraz zapewniania monitoringu postępów i efektów podejmowanych kroków dla rozwoju regionalnego. Powyższe nabiera szczególnej wagi zwłaszcza wobec konieczności wprowadzenia rozwiązań umożliwiających prowadzenie efektywnych działań rozwojowych po roku 2013, przy zmienionej skali finansowania europejskiego.

Teza VIII:

Relacje między wszystkimi podmiotami polityki regionalnej mają charakter funkcjonalny i oparte są o partnerstwo i współpracę.

Budowa realnego partnerstwa w polityce regionalnej musi opierać się o wspólnotę celów podmiotów publicznych i niepublicznych na wszystkich etapach tworzenia i realizacji tej polityki. Oznacza to, że w planowaniu, implementacji i monitoringu działań polityki regionalnej zostaje zapewniony aktywny udział podmiotów gospodarczych i społecznych oraz obywateli na zasadach partnerskich z właściwymi organami władzy publicznej.

W ramach polityki regionalnej szczególny nacisk kładzie się na podjęcie systematycznych działań w kierunku: (a) wzmacniania instytucji organizujących partnerstwo, (b) rozwoju odpowiednich kompetencji administracji niezbędnych do takiej współpracy oraz (c) stymulowania potencjału podmiotów społecznych, które umożliwia ich kooperacje z instytucjami publicznymi, (d) sformułowania i przedstawienia przez rząd czytelnej strategii decentralizacji państwa, zmierzającej do podziału zadań publicznych, odpowiedzialności za ich realizację oraz realokacji zasobów pomiędzy rząd i samorządy, z uwzględnieniem dążenia do realnego upodmiotowienia samorządu – zgodnie z ustrojową zasadą pomocniczości.

Realizacja zasady partnerstwa dotyczy każdego etapu tworzenia i realizacji polityki regionalnej, stąd uczestnictwo partnerów w tych procesach obejmuje udział w *metagovernance*, uczestnictwo w konsultacjach dokumentów strategicznych i programowych, bezpośredni udział w programowaniu polityki regionalnej, udział w procesach realizacji polityki, w szczególności we wdrażaniu polityki regionalnej. Będzie to realizowane przez m.in. organizację szkoleń, wymian i staży dla urzędników u wszystkich zaangażowanych podmiotów publicznych na poziomie krajowym, jak i regionalnym oraz organizację zespołów roboczych dla prowadzenia dialogu między różnymi poziomami władz publicznych i partnerów społeczno-gospodarczych.

Na poziomie województwa tworzone są regionalne systemy rządzenia oparte o spłaszczone struktury zarządzania polityką oraz usieciwienie relacji z różnymi podmiotami zaangażowanymi w realizację polityki. Oznacza to m.in. **udroźnienie kanałów informacji przez wymianę najlepszych praktyk** na poziomie lokalnym,

na poziomie regionalnym oraz pomiędzy tymi poziomami i otwarcie procesów rządzenia na partnerów spoza sfery publicznej i wspólną realizację polityki regionalnej w oparciu o partnerstwo, konkurencyjność dostępu do środków, elastyczność form współpracy. Rozpowszechnianie dobrych praktyk w skali kraju odbywać się będzie dzięki promocji przedsięwzięć nowatorskich zebranych z dotychczasowych doświadczeń regionów lub innych państw członkowskich, w tym sieciom współpracy międzynarodowej.

W ramach regionalnych systemów rządzenia tworzone są kanały instytucjonalnej współpracy partnerskiej (np. z wykorzystaniem pozytywnych doświadczeń dotychczasowych Regionalnych Konferencji Współpracy), które umożliwiają włączenie szerokiego spektrum partnerów publicznych i niepublicznych, w szczególności przedstawicieli samorządu lokalnego, przedstawicieli władz miejskich oraz nowych uczestników polityki regionalnej takich jak banki, wielkie korporacje, agencje rozwoju regionalnego, organizacje pozarządowe. Będzie to związane z budową, we wszystkich województwach, z uwzględnieniem ich wewnętrznych uwarunkowań, wysokich standardów regionalnych systemów rządzenia.

Teza IX:

Polityka regionalna jest ściśle powiązana z polityką przestrzenną.

Relacje między polityką regionalną a polityką przestrzenną mają charakter sprzężenia zwrotnego. Programowanie rozwoju społeczno-gospodarczego ma wymiar przestrzenny, niezależnie od przyjętego poziomu organizacji systemu: krajowego, regionalnego, lokalnego. Z drugiej strony, polityka przestrzenna musi być prowadzona w sposób spójny z polityką rozwoju społeczno-gospodarczego.

Dlatego u podstaw budowania nowego systemu z efektywną polityką regionalną leży zasada integracji wymiaru społeczno-gospodarczego i terytorialnego. Integracja tych aspektów pozwala na spełnienie podstawowego warunku efektywności polityki regionalnej opartej na wewnętrznych zasobach regionalnych, którym jest trafna identyfikacja specyfiki oraz unikalnych potencjałów poszczególnych województw. Zadaniem planowania przestrzennego jest wskazanie uwarunkowań przestrzennych dla realizacji polityki regionalnej (bariery i atuty) oraz najlepszych lokalizacji instrumentów polityki regionalnej z punktu widzenia tych uwarunkowań.

Zapewnienie efektywności działań w ramach polityki regionalnej jest możliwe dzięki zwiększeniu spójności dokumentów strategicznych i instrumentów polityki regionalnej odnoszących się do obszarów, do których adresowana jest interwencja. Zasada integracji aspektów społeczno-gospodarczych i przestrzennych znajduje wyraz przede wszystkim na poziomie programowania strategicznego (w dokumentach strategicznych), prowadząc do spójności celów polityki regionalnej i przestrzennej. To z kolei ułatwia taki dobór instrumentów polityki regionalnej i polityki przestrzennej, aby wzajemnie wzmacniały swoje oddziaływanie na realizację celów.

Planowanie przestrzenne zintegrowane z planowaniem społeczno-gospodarczym może lepiej spełniać istotną rolę w identyfikowaniu niekorzystnych zjawisk i rozwiązywaniu konfliktów przestrzennych na wczesnym etapie ich pojawiania się. Wprowadzenie obowiązku przeprowadzania ocen oddziaływania terytorialnego (territorial impact assessment, TIA) w polityce regionalnej w odniesieniu do dokumentów strategicznych (np. strategie) i operacyjnych (np. programy, projekty) pozwoli na całościową, pełniejszą analizę wpływu interwencji na terytorium. Wyniki TIA będą wspomagać odpowiedni dobór celów i instrumentów w dalszej perspektywie.

III. ZAŁOŻENIA SYSTEMU POLITYKI REGIONALNEJ

1. Instrumenty polityki regionalnej

Cele polityki regionalnej określone w KSRR będą realizowane w sposób horyzontalny – w odniesieniu do wszystkich województw z uwzględnieniem podejścia indywidualnego – w odniesieniu do wybranych kategorii obszarów strategicznej interwencji.

Dotychczas stosowany termin „obszar problemowy”, z uwagi na zbyt wąski zakres pojęciowy, nie wydaje się właściwy, dlatego przyjmuje się stosowanie terminu „obszar strategicznej interwencji”. Są to obszary, wobec których (a) wymagana jest interwencja rządu, ze względu na ciężar, którego region sam nie jest w stanie udźwignąć oraz (b) obszary, które ze względów społecznych, gospodarczych lub środowiskowych wywierają lub mogą w przyszłości wywierać istotny wpływ na rozwój kraju. Zidentyfikowane w ten sposób tematycznie i geograficznie obszary strategicznej interwencji będą dotyczyć obszarów będących biegunami wzrostu (np. obszary metropolitalne), jak również obszarów problemowych (np. obszary zdegradowane, obszary poprzemysłowe). Obszary strategicznej interwencji nie będą pokrywać terytorium całego kraju. Dopuszcza się nakładanie obszarów interwencji, a dzięki zastosowaniu zasady koncentracji interwencja będzie efektywna i środki finansowe przeznaczone na realizację programów nie zostaną rozproszone. Obszary strategicznej interwencji będą mogły podlegać weryfikacji w zależności od zmieniających się warunków gospodarczych, społecznych i przestrzennych.

Realizacja celów polityki regionalnej będzie osiągnięta przy zastosowaniu czterech podstawowych instrumentów:

Krajowy program operacyjny rozwoju regionalnego

Krajowy program operacyjny rozwoju regionalnego będzie rządowym programem finansowanym m.in. z środków budżetu państwa oraz funduszy europejskich. Program ten koncentruje się wyłącznie na kilku, najważniejszych z punktu widzenia państwa, aspektach rozwoju regionalnego, których wdrażanie z poziomu centralnego będzie najefektywniejsze.

Regionalne programy operacyjne / regionalne programy rozwoju

Głównymi instrumentami realizacji celów i priorytetów rozwoju województwa, określonych w strategii jego rozwoju są regionalne programy operacyjne (finansowane z środków UE) oraz regionalne programy rozwoju (finansowane z krajowych środków publicznych). Wyzwaniem dla władz regionalnych jest poszukiwanie i rozwijanie potencjałów rozwojowych całego województwa, pozyskiwanie szerokiego spektrum partnerów oraz wypracowywanie efektywnych ścieżek wdrażania.

Programy ponadregionalne

Wspieraniu konkurencyjności województw będzie służyło podnoszenie spójności tych części regionów, w których występują strukturalne problemy stanowiące bariery rozwojowe występujące zarówno w regionach słabiej, jak również lepiej rozwijających się. Będą to te spośród obszarów strategicznej interwencji, które odznaczają się szczególnie wysokim poziomem negatywnych zjawisk przestrzennych, gospodarczych czy też społecznych, które nie są możliwe do pokonania przez pojedyncze władze regionalne. Przelamywanie barier zlokalizowanych na tych obszarach będzie realizowane przez programy

ponadregionalne precyzyjnie zaadresowane przestrzennie (na podstawie metodologii wypracowanej w szerokim partnerstwie), które koncentrować się będą na wybranych działaniach służących maksymalnemu wykorzystaniu istniejących czynników wzrostu.

W zakresie tworzenia programów ponadregionalnych w ramach wielostronnych porozumień właściwy może być rząd we współpracy z zainteresowanymi samorządami i ewentualnie partnerami społeczno gospodarczymi, jak również samorzady województw w ramach współpracy międzyregionalnej.

Kontrakt wojewódzki

Jednym z możliwych sposobów uzgadniania wspólnych celów działania między rządem a samorządem województwa jest kontrakt wojewódzki. Stanowi on jeden z alternatywnych instrumentów podnoszenia efektywności polityki regionalnej oraz zastosowania zasady partnerstwa.

Kontrakt wojewódzki w nowej formule to instrument zapewniający koordynację działań różnych podmiotów publicznych reprezentowanych z jednej strony przez rząd, a z drugiej przez samorząd województwa dla osiągania wspólnie uzgodnionych celów rozwojowych na poziomie kraju, regionów lub innych obszarów (obszarów strategicznej interwencji). Zapewni on realizację najbardziej efektywnych przedsięwzięć, kluczowych z punktu widzenia państwa i województwa. Kontrakt wojewódzki będzie umową obejmującą zadania rządu (w ramach polityki rozwoju), jak i samorządu terytorialnego oraz ewentualnie innych podmiotów publicznych do realizacji (np. projektów, grup projektów). Umowa ta będzie stanowiła zobowiązanie obu stron do wykonania zsynchronizowanych, wspólnie uzgodnionych w niej zadań, w określonym terminie. Nie wywiązanie się ze zobowiązań objętych kontraktem będzie związane z negatywnymi konsekwencjami, które zostaną one określone w kontrakcie.

Kontrakt nie będzie podstawą prawną dla przekazywania środków finansowych z budżetu państwa – rolę to pełnią programy rozwoju i inne przewidziane ustawowo instrumenty finansowe, jednak na podstawie kontraktu będą określone środki finansowe w ramach różnych programów realizowanych przez umawiające się strony.

Kontrakt wojewódzki będzie obejmował środki krajowe pozostające w dyspozycji całego rządu oraz środki regionalne pochodzące głównie z budżetów jednostek samorządu terytorialnego z obszaru danego województwa. Zostaną w nim ujęte środki odpowiednich ministrów na rzecz interwencji regionalnej oraz środki krajowe (w tym pochodzących z funduszy UE) przeznaczane na realizację strategii rozwoju województw.

Odrębna część kontraktu zostanie poświęcona działaniom MRR i innych podmiotów w obszarze polityki regionalnej – tą część kontraktu należy traktować jako uzupełnienie działań polityk sektorowych dla osiągania celów określonych w ramach polityki regionalnej. Umożliwi to uczynienie polityki regionalnej domeną działalności całego rządu a nie tylko sprawą Ministra Rozwoju Regionalnego.

Podstawą negocjacji kontraktu w części dotyczącej polityki regionalnej będą zarówno propozycje rządu wynikające z zapisów Krajowej strategii rozwoju regionalnego, jak i propozycje regionu na podstawie strategii rozwoju województwa, przy czym propozycje te powinny dotyczyć wyłącznie zagadnień kluczowych z punktu widzenia realizacji celów polityki regionalnej.

Kluczem do wynegocjowania korzystnej treści kontraktów wojewódzkich jest odpowiednia procedura uzgadniania stanowiska rządowego i ustalania związanej z nim wielkości środków, które poszczególni ministrowie sektorowi (w tym także podległe im fundusze i agencje) przekażą na realizację kontraktów. Mechanizm ten jest na tyle skuteczny, aby środki ministrów sektorowych nie figurowały w zapisach kontraktu tylko formalnie, bez możliwości realnego zarządzania nimi przez strony kontraktu.

Przedstawiciel rządu przystępuje do negocjowania kontraktu w imieniu całego rządu, po uzgodnieniu stanowiska z odpowiednimi ministrami sektorowymi. Strona rządowa rozpoczyna negocjacje kontraktu z konkretną propozycją realizacji określonych przedsięwzięć (projektów, grup projektów, programów) zlokalizowanych w danym województwie i wpisujących się w cele i kierunki polityki regionalnej oraz z proponowaną kwotą środków budżetu państwa (i innych środków centralnych) do wykorzystania w danym regionie. Analogicznie samorząd województwa przed przystąpieniem do negocjacji kontraktu wojewódzkiego z rządem uzgadnia stanowisko regionu z właściwymi partnerami społecznymi i gospodarczymi. Obok aktywnych dotychczas partnerów społecznych, obejmować będzie również podmioty takie jak np. sektor bankowy czy największe przedsiębiorstwa.

2. System koordynacji polityki regionalnej

Ośrodkiem koordynacji polityki rozwoju, w tym w szczególności polityki regionalnej, jest Ministerstwo Rozwoju Regionalnego przy współpracy z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów. Funkcja koordynacji przypisana jest MRR, a funkcja weryfikacji KPRM.

Rola MRR w zakresie kreowania warunków dla efektywnej realizacji średniookresowych celów polityki regionalnej polega na stymulowaniu i monitorowaniu działań administracji centralnej i samorządowej m.in. przez współpracę przy opracowaniu dokumentów strategicznych na szczeblu krajowym, opiniowanie programów operacyjnych na szczeblu regionalnym (gdy występuje partycypacja finansowa rządu), funkcję interwencyjną (opracowywanie i wdrażanie krajowych i ponadregionalnych strategii i programów rozwoju), funkcję koordynacyjną (uzgadnianie działań rozwojowych w ramach polityk sektorów i samorządów w kontekście terytorialnym/regionalnym).

Koordynacyjna funkcja MRR jest / może być wypełniana na dwóch poziomach: przez Komitet Koordynacyjny ds. Polityki Rozwoju¹¹ oraz przez grupę roboczą złożoną z przedstawicieli departamentów strategicznych w resortach, samorządach wojewódzkich oraz partnerów społecznych i gospodarczych (na potrzeby bardziej regularnych spotkań, konsultacji, uzgodnień)¹².

Rola poszczególnych resortów (instytucji centralnych) polega na aktywnym udziale w programowaniu i wdrażaniu polityki regionalnej przez partnerski udział w przygotowaniu i wynegocjowaniu kontraktów wojewódzkich oraz prowadzenie polityk sektorowych z uwzględnieniem polityki regionalnej. Instytucje centralne w ramach danego działu administracji wzmocnią podejście terytorialne (regionalne) w planowanych i realizowanych działaniach. Instrumentem podejścia terytorialnego

¹¹ „Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski”, dokument w trakcie opracowywania przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

¹² Do czasu powołania KK ds. Polityki Rozwoju jego funkcję będzie wypełniał KK NSRO.

będzie m.in. wyodrębnienie departamentów lub wydziałów odpowiedzialnych za planowanie strategiczne w każdym resorcie¹³. Departamenty (wydziały) te pełnić będą również istotną rolę w przygotowaniu kontraktów wojewódzkich.

Dla prawidłowej realizacji funkcji koordynacji polityki regionalnej na poziomie regionalnym wykorzystane będą wyspecjalizowane komórki Urzędu Marszałkowskiego Województwa oraz ciała powołane do monitorowania Strategii Rozwoju Województwa przy założeniu, że ich ilość jest racjonalna, a ich funkcje nie pokrywają się. Dodatkowo uzupełniający charakter mają Komitety monitorujące prowadząc monitoring w obszarze i zakresie do którego zostały powołane (np. Komitet Monitorujący RPO).

3. Monitorowanie i ewaluacja

Dla prowadzenia skutecznej i efektywnej polityki regionalnej niezbędna jest budowa sprawnego systemu zarządzania rozwojem na szczeblu krajowym i regionalnym. Szczególnym wyzwaniem dla polityki regionalnej jest wykreowanie takich centrów na poziomie regionu i powiązanie ich z całym systemem polityki rozwoju państwa przy jednoczesnym otwarciu na współpracę pomiędzy wszystkimi aktorami gry.

Służy temu przede wszystkim wzmocnienie potencjału analitycznego i ewaluacyjnego na poziomie regionu oraz budowa instytucjonalnego systemu wymiany analiz, doświadczeń zarówno wewnątrz, jak i pomiędzy regionami.

Wdrożenie jednolitego systemu realizacji polityki regionalnej, zgodnie ze standardami obejmującymi całą politykę rozwoju, będzie umożliwiało monitorowanie i ewaluację wpływu realizowanych przez rząd i samorządy wojewódzkie działań dla osiągania celów polityki regionalnej. Zastosowanie jednolitego systemu wskaźników będzie służyło monitorowaniu wszystkich środków publicznych, tzn. unijnych, krajowych i wojewódzkich w przekroju terytorialnym. Organizacja tego systemu obejmie informacje wspólne dla wszystkich poziomów podziału administracyjnego kraju, dodatkowo rozbudowanych na odpowiednich poziomach w zależności od zakresu uznanego za „istotny/kluczowy”.

System monitoringu i ewaluacji pozwoli badać skuteczność i efektywność interwencji publicznej w realizacji polityki regionalnej i jej finansowaniu, a uzyskiwane wyniki będą służyły jako podstawa do modyfikacji systemu realizacji polityki regionalnej (*evidence based policy*). Wyniki monitoringu będą z jednej strony główną przesłanką, z drugiej zaś strony będą determinowały działania, których efektem będzie aktualizacja / zmiana dokumentów strategicznych i programowych w celu odpowiedniego reagowania na zmieniające się uwarunkowania społeczno-gospodarcze i przestrzenne kraju, województwa, powiatów i gmin.

Przełamaniu niskiego stopnia organizacji systemu współpracy w ramach regionu (samorządy, partnerzy społeczni, ekonomiczni, społeczeństwo) i pomiędzy nimi (sieci współpracy, wymiana doświadczeń - *best practice*) zarówno w układzie krajowym, jak i międzynarodowym, jak również wzmocnieniu (rosnącego ale ciągle malejącego) doświadczenia (jeszcze mniejszemu niż poziomowi krajowego) w zakresie przeprowadzania i wykorzystywania ewaluacji oraz budowy systemu stałego monitoringu procesów rozwojowych, przygotowywania analiz i scenariuszy rozwojowych może służyć wypracowane rozwiązania o charakterze instytucjonalnym jak np. **system obserwatoriów regionalnych**.

¹³ „Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski”.

Monitorowanie realizacji krajowej strategii rozwoju regionalnego odbywać się będzie w ramach specjalnie stworzonego, spójnego systemu monitorowania. Corocznie sporządzana będzie informacja prezentująca postępy we wdrażaniu KSRR. System monitorowania będzie również wykorzystywany przy opracowywaniu informacji o realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju.

Podstawę do aktualizacji KSRR stanowi przygotowywany, co trzy lata przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego raport o rozwoju społeczno-gospodarczym, regionalnym oraz przestrzennym.

Ponadto, podniesione zostaną standardy jakości procesów przygotowania aktów prawnych przez zwiększenie wagi wpływu na rozwój regionalny w ocenach skutków regulacji (OSR).

4. Finansowanie polityki regionalnej

Środki finansowe na zadania z zakresu polityki regionalnej są w budżecie państwa dostępne i występują w budżetach poszczególnych ministerstw. Dzięki skutecznej koordynacji możliwa jest ich koncentracja na wybranych celach polityki regionalnej.

Znaczna część środków dostępnych w ramach polityki regionalnej będzie dystrybuowana regionalnie i koordynowana przez samorząd województwa. Pozwoli to na uwzględnienie specyficznych potrzeb i potencjału poszczególnych województw, istotnie zwiększając efektywność interwencji publicznej, zwłaszcza, gdy jest ona komplementarna (i synergiczna) względem innych przedsięwzięć w skali lokalnej i krajowej.

Zapewnienie skutecznego i efektywnego finansowania polityki regionalnej wymaga szybkiego wprowadzenia zmian w funkcjonowaniu systemu finansów publicznych m.in.: wprowadzenia wieloletniego planowania finansowego, zmiany sposobu konstruowania ustawy budżetowej, wprowadzenia budżetu zadaniowego, uporządkowania systemu klasyfikacji budżetowej, zmniejszenia liczby pozycji budżetowych. Rząd podjął kroki mające na celu wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań zarządzania wydatkami publicznymi¹⁴.

Reforma polegająca na wdrożeniu budżetu zadaniowego, jest jednak procesem wieloletnim i wieloetapowym. Zgodnie z Harmonogramem prac nad budżetem zadaniowym na lata 2008-2013, budżet w układzie zadaniowym zostanie zaprezentowany po raz pierwszy w treści ustawy budżetowej, równoległe z budżetem tradycyjnym, w 2013 r.

¹⁴ Opracowano projekt nowej ustawy o finansach publicznych oraz ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę o finansach publicznych (przyjęte przez RM 17 października 2008 r. i skierowane pod obrady Sejmu RP: druki sejmowe nr 1181 i 1182). Zasadnicze cele ww. projektu dotyczą m.in. wprowadzenia Wieloletniego Planu Finansowego jako dokumentu ukierunkowującego politykę finansową państwa, wieloletniej prognozy finansowej w jednostkach samorządu terytorialnego, oraz wprowadzenie instytucji budżetu zadaniowego obejmującego:

- umieszczenie w uzasadnieniu do ustawy budżetowej wydatków w układzie zadaniowym, zgodnie z umieszczoną w ustawie o finansach publicznych metodologią,
- zadaniowy sposób prezentacji w ustawie budżetowej programów wieloletnich oraz inwestycji,
- wprowadzenie jednolitych zasad dotyczących systemu sprawozdawczego w zakresie budżetu zadaniowego,
- obowiązek planowania zadaniowego przez agencje wykonawcze, fundusze celowe i państwowe osoby prawne.

W projektowanych ustawach przewiduje się, że wejdą one w życie w dniu 1 stycznia 2009 r.

Najistotniejszym jest wieloletni szacunkowy plan finansowy, który stanowi podstawę do określania środków finansowych na realizację długookresowych celów rozwojowych kraju i jego województw, jest także bazą do konstruowania ustaw budżetowych w kolejnych latach swojego obowiązywania. Jednocześnie znaczenia nabiera wzmocnienie koordynacji procesów wieloletniego planowania budżetowego pomiędzy poszczególnymi szczeblami administracji publicznej.

Pro-efektywnościowy podział środków na realizację polityki regionalnej jest zapewniony wówczas, gdy promowaniu obszarów przyspieszonego rozwoju – ukierunkowanemu na wzmocnienie konkurencyjności gospodarki – towarzyszy wspieranie obszarów o niższym potencjale rozwoju – zapobiegające pogłębianiu dysproporcji rozwojowych. Istotne jest również to, aby „obszarów przyspieszonego rozwoju” oraz „obszarów o niższym potencjale rozwoju” nie identyfikować z całym województwami na poziomie NUTS 2, lecz zastosować bardziej precyzyjne podejście (na poziomie NUTS 3/NUTS 4).

Zasady podziału środków, mimo, iż pozostaną domeną polityki na poziomie centralnym powinny być ustalane we współpracy z samorządami województw. Kryteria rozdysponowania środków będą zrozumiałe, zapewniające przejrzystość i obiektywne podejście.

Ze względu na konieczność zachowania równowagi pomiędzy zasadą konkurencyjności a zasadą wyrównywania poziomu rozwoju, środki koncentruje się na ściśle określonych obszarach strategicznej interwencji. Istotna jest przy tym zmiana dotychczasowej logiki podziału środków, w której najpierw decydowano, ile środków dostanie każde województwo, a następnie wskazywano, na co można przeznaczyć środki z tego podziału.

Nowa logika podziału środków obejmuje następujące kroki:

- określenie kluczowych tematycznych obszarów strategicznej interwencji polityki regionalnej wraz z określeniem ich hierarchii (na co, w jakich proporcjach),
- określenie wielkości dostępnych środków, z uwzględnieniem środków sektorowych (ile),
- identyfikacja i „wycena” poszczególnych problemów w regionach (np. na poziomie NUTS 3 lub NUTS 4) z uwzględnieniem ich specyfiki i na podstawie zobiektywizowanych i jednolitych w skali kraju mierników), (gdzie, na jakiej podstawie).

IV. SPOSÓB I ORGANIZACJA PRAC NAD KRAJOWĄ STRATEGIĄ ROZWOJU REGIONALNEGO

W przygotowanie Krajowej strategii rozwoju regionalnego włączeni są i będą wszyscy adresaci polityki regionalnej. Dla zapewnienia możliwości aktywnego ich uczestnictwa w procesie tworzenia celów, zasad i instrumentów polityki regionalnej przewiduje się przeprowadzanie szerokich dyskusji oraz konsultacji społecznych na wszystkich etapach prac nad tym dokumentem (od *Tez i założeń do KSRR* aż po finalną wersję KSRR przekazywana do rozpatrzenia Radzie Ministrów).

Ideę partnerstwa w przygotowaniu dokumentu służy także przyjmowana formuła prac oparta na grupach roboczych, w skład których wchodzi obok przedstawicieli administracji rządowej także przedstawiciele samorządów regionalnych.

Przyjęciu Krajowej strategii rozwoju regionalnego oraz zaakceptowaniu w niej pewnych rozstrzygnięć z zakresu polityki regionalnej towarzyszyć będą zmiany organizacyjne oraz prawno-legislacyjne.

Szczegółowy opis przebiegu dotychczasowych prac prowadzonych nad koncepcją nowej polityki regionalnej oraz Krajową strategią polityki regionalnej zawiera załącznik 3.

Ramowy harmonogram prac nad Krajową strategią rozwoju regionalnego.

Lp.	Zadanie	Termin realizacji
1.	Przygotowanie i przekazanie uzgodnionego (z ekspertami i praktykami, przedstawicielami Urzędów Marszałkowskich, przedstawicielami resortów) dokumentu: <i>Tez i założeń do Krajowej strategii rozwoju regionalnego do zatwierdzenia przez Komitet Stały Rady Ministrów</i>	Listopad 2008
2.	Przekazanie projektu <i>Tez i założeń do Krajowej strategii rozwoju regionalnego do rozpatrzenia i zatwierdzenia przez RM</i>	Listopad 2008
3.	Przyjęcie <i>Tez i założeń do Krajowej strategii rozwoju regionalnego przez Radę Ministrów</i>	Listopad/Grudzień 2008
4.	Prace grupy eksperckiej (w tym warsztaty i seminaria), badania i analizy	Listopad 2008/Marzec 2009
5.	Przygotowanie projektu Wstępnego projektu Krajowej strategii rozwoju regionalnego	Kwiecień 2009
6.	Dyskusja nad projektem Wstępnego projektu Krajowej strategii rozwoju regionalnego z ekspertami i praktykami, przedstawicielami Urzędów Marszałkowskich, przedstawicielami resortów (biorącymi udział w wypełnianiu ankiet)	Kwiecień/Maj 2009
7.	Konsultacje projektu Wstępnego projektu Krajowej strategii rozwoju regionalnego	Maj 2009 r.
8.	Przekazanie wstępnego projektu Krajowej strategii rozwoju regionalnego do rozpatrzenia przez Komitet Stały Rady Ministrów	Czerwiec 2009
9.	Przygotowanie finalnego dokumentu KSRR i przekazanie do rozpatrzenia RM	Październik 2009

ZAŁĄCZNIKI

1. Dotychczasowy stan formalno-prawny polityki regionalnej

Dotychczasowa polityka regionalna oparta jest o model polityki inter- i intraregionalnej:

- podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju (polityka interregionalna) w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w perspektywie co najmniej 7-letniej, zgodnie z zapisami znowelizowanej ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, są obecnie określone przez Strategię Rozwoju Kraju¹⁵.
- na poziomie województw (intraregionalnym), zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa¹⁶, politykę rozwoju województwa prowadzi samorząd województwa, który określa strategię rozwoju województwa. Strategia rozwoju województwa jest realizowana przez programy wojewódzkie.

Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 zgodnie z wymogami ww. ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju wyznacza podstawowe cele i kierunki rozwoju Polski w wymiarze terytorialnym. Nie podejmuje jednak kwestii dotyczących m.in.:

- celów szczegółowych i priorytetów rozwoju Polski w wymiarze terytorialnym,
- nowej roli regionów w ramach polityki regionalnej,
- zasad wsparcia finansowego w ramach polityki regionalnej państwa,
- kryteriów wsparcia finansowego w ramach polityki regionalnej państwa,

pozostawiając je do rozstrzygnięcia i zagospodarowania w ramach innego dokumentu i rozwiązań.

Cele i priorytety Strategii Rozwoju Kraju realizowane są między innymi przez Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013, w tym przez odpowiednie krajowe oraz regionalne programy operacyjne. Dokumenty te określają strategiczne kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego, jednak ich zakres ogranicza się wyłącznie do zakresu interwencji funduszy wspólnotowych, a harmonogram ich realizacji jest zgodny z cyklem programowania UE.

Nie określają one także szczegółowych zasad i sposobów postępowania w realizacji polityki regionalnej, wobec czego Minister Rozwoju Regionalnego, wykorzystując art. 35 ust. 3 pkt 2 i 11, ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, zastępczo reguluje niektóre kwestie na poziomie operacyjnym w postaci wytycznych oraz linii demarkacyjnej.

Instrumentem realizacji regionalnych programów operacyjnych jest kontrakt wojewódzki. Zgodnie z art. 5 pkt 5 oraz art. 20 ust. 5a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju¹⁷, kontrakt wojewódzki jest umową o dofinansowanie programu operacyjnego środkami pochodzącymi z budżetu państwa, państwowych funduszy celowych lub ze źródeł zagranicznych, zawieraną przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego z zarządem województwa, w zakresie i na warunkach określonych przez Radę Ministrów, w celu realizacji programów lub przedsięwzięć wymagających dofinansowania ze środków krajowych budżetu państwa.

¹⁵ przyjęta przez RM 29 listopada 2006 r.

¹⁶ Dz. U. Nr 91, poz. 576 z poz. zm.

¹⁷ Dz. U. Nr 227, poz. 1658 ze zmianami: Dz. U. z 2007 r. Nr 140, poz. 984 i Dz. U. z 2008 r. Nr. 216, poz.1370).

Przy formułowaniu niniejszych Tez i założeń KSRR przyjęto propozycje wynikające z dokumentu nad którymi MRR prowadzi równoległe prace Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski.

Zapisami ww. dokumentów wprowadzona zostaje do systemu programowania nowa średniookresowa strategia – Krajowa strategia rozwoju regionalnego (KSRR). Wyodrębnienie KSRR wśród strategii rozwoju odnoszących się do województw jest odpowiedzią na brak w segmencie polityki regionalnej kraju dokumentu określającego uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju regionalnego, politykę państwa wobec województw, ich grup lub obszarów strategicznej interwencji oraz zasady i mechanizmy współpracy, a także koordynacji działań podejmowanych przez Radę Ministrów na poziomie krajowym z działaniami podejmowanymi przez samorząd terytorialny na poziomie województwa.

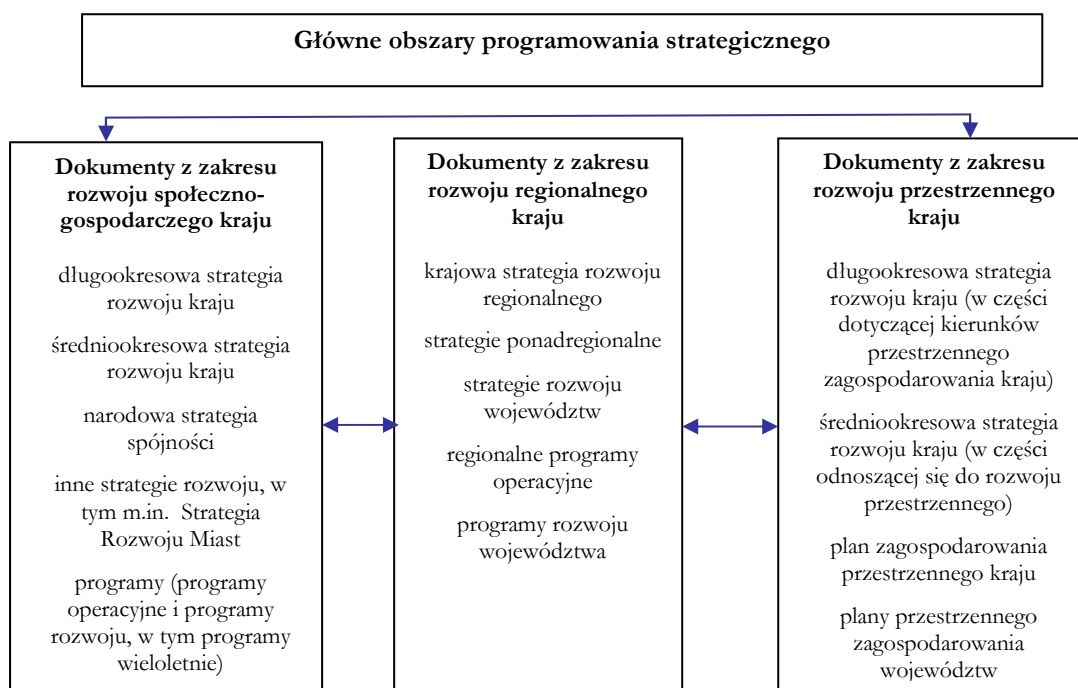
Ważne jest, że dla zapewnienia spójności w całym projektowanym systemie programowania strategicznego kraju, w Krajowej strategii rozwoju regionalnego będą uwzględniane przepisy i ustalenia takich dokumentów jak średniookresowa strategia rozwoju kraju, a także innych strategii rozwoju.

2. Zarys systemu zarządzania rozwojem Polski

MRR finalizuje aktualnie prace nad „Załoženiami systemu zarządzania rozwojem Polski”, którego celem jest przedstawienie propozycji modelu systemu zarządzania rozwojem¹⁸, mającego na celu zwiększenie skuteczności programowania i wdrażania polityki rozwoju oraz podniesienie jakości funkcjonowania instytucji publicznych. Integralnym elementem tego systemu jest obszar programowania polityki regionalnej. Zaprezentowany model ma stanowić podstawę do dalszej dyskusji nad przyszłym kształtem systemu zarządzania polityką rozwoju w Polsce.

Potrzeba opracowania takiego dokumentu wynika ze słabości funkcjonowania obecnego systemu programowania strategicznego w Polsce, który wciąż nie wypracował nowego modelu po okresie transformacji systemowej oraz braku kompleksowego systemu zarządzania rozwojem.

Rezultatem przyjęcia wypracowanego, w toku szerokiej debaty, modelu powinna być poprawa jakości i efektów zarządzania przez państwo polityką rozwoju na miarę wyzwań przed jakimi stoi Polska oraz oczekiwań stawianych przez społeczeństwo.

„Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski” szczegółowo zaproponują układ oraz relacje wskazanych powyżej dokumentów strategicznych.

¹⁸ Przez system zarządzania rozwojem rozumie się w nim zespół działań zmierzających do efektywnego wykorzystania zasobów ludzkich i środków materialnych, podejmowanych w skoordynowany sposób przez jednostki administracji publicznej różnych szczebli, we współpracy z przedstawicielami partnerów społeczno-gospodarczych oraz organizacji pozarządowych, w oparciu o zasadę partnerstwa, w celu osiągnięcia wcześniej sformułowanych celów. W procesie zarządzania można wyróżnić następujące funkcje: planowanie, organizowanie, przekazywanie poleceń, koordynację i kontrolowanie. W ramach każdej z tych funkcji zarządzający może wykorzystywać określone instrumenty służące do ich realizacji.

3. Dotychczasowy przebieg prac nad Krajową strategią rozwoju regionalnego

Identyfikacja refleksji do dyskusji

W pierwszym etapie prac nad Krajową strategią rozwoju regionalnego podjęto próbę zidentyfikowania najważniejszych problemów aktualnego systemu polityki regionalnej w Polsce oraz potencjalnych obszarów do refleksji. Skoncentrowano się na kwestiach związanych z budową nowego systemu polityki regionalnej prowadzonej przez państwo, a więc na aspektach krajowej polityki regionalnej.

Wśród najważniejszych obszarów charakteryzujących politykę regionalną, które poddano refleksji, wskazano m.in.:

- określenie miejsca polityki regionalnej państwa w polityce rozwoju,
- znalezienie kompromisu pomiędzy polityką wyrównywania i polityką konkurencyjności,
- wykorzystanie *know-how* europejskiej polityki spójności we wszystkich obszarach krajowej polityki regionalnej,
- trudności w zapewnieniu koordynacji polityki regionalnej z polityką przestrzenną,
- brak wyrazistej specyfiki potrzeb i uwarunkowań regionalnych w Regionalnych Programach Operacyjnych,
- niepełny proces decentralizacji systemu polityki rozwojowej, w tym polityki regionalnej,
- konieczność zdefiniowania nowych ról uczestników polityki regionalnej i powiązań instytucjonalnych,
- słabość koordynacji działań podejmowanych na szczeblu centralnym i regionalnym,
- niedookreślony zakres i granice polityki rozwojowej na poziomie sektorowym i regionalnym,
- brak systemowego monitorowania i analizowania zmian sfery realnej w przekrojach terytorialnych jako skutek działań polityki rozwoju, w tym polityki regionalnej,
- brak dokumentu programującego politykę regionalną państwa,
- niewystarczająca troska o efektywność instrumentów polityki regionalnej,
- potrzeba nowego spojrzenia na kontrakty wojewódzkie oraz weryfikacji palety instrumentów polityki regionalnej,
- weryfikacja podejścia do problematyki obszarów wiejskich.

Badania ankietowe

Równolegle do prac nad dokumentem problemowym określającym refleksje do dyskusji, przeprowadzony został cykl badań ankietowych dotyczących pożądanego kierunku zmian polityki regionalnej państwa skierowanych do urzędów marszałkowskich oraz resortów właściwych. Celem ankiet było zainaugurowanie oraz ukierunkowanie dyskusji nad nowym modelem polityki rozwoju regionalnego, widzianym z różnych perspektyw. Ankietę skierowaną do urzędów marszałkowskich podzielono na siedem, a do ministerstw na pięć następujących bloków tematycznych. Część wspólną stanowiły

- podstawy formalno-prawne prowadzenia polityki regionalnej,
- strategiczne cele polityki regionalnej państwa,

- decentralizacja systemu polityki rozwojowej, w tym polityki regionalnej,
- instrumenty polityki regionalnej,
- zakres i granice polityki rozwojowej na poziomie sektorowym i regionalny

Ankieta skierowana do urzędów marszałkowskich rozszerzona była o:

- wymiar i powiązania instytucjonalne,
- rozwój statystyki regionalnej.

Ponadto powyższe bloki tematyczne obu ankiet zostały uzupełnione o propozycje niezbędnych tematów ekspertyz w badanym obszarze oraz o możliwość wyrażenia opinii i komentarzy dotyczących kwestii, które nie zostały w nich uwzględnione.

W każdym ze wspomnianych wyżej obszarów tematycznych ankiet skierowanych zarówno do urzędów marszałkowskich, jak i resortów, sformułowane zostały szczegółowe pytania, wyznaczające kierunek rozważań, wokół których koncentrowały się uwagi i sugestie udzielających odpowiedzi.

W oparciu o ankiety przygotowane przez Urzędy Marszałkowskie oraz właściwe resorty sporządzony został *Raport podsumowujący wyniki badania ankietowego*. Ze względu na brak stanowisk lub brak wyczerpujących odpowiedzi niektórych resortów oraz niewielkie zaangażowanie w późniejsze prace przedstawicieli administracji rządowej w stosunku do aktywnego uczestnictwa przedstawicieli samorządów wojewódzkich, do ministrów właściwych zostało skierowane drugie, uzupełniające badanie ankietowe.

Tematyczne grupy robocze

Wnioskiem z wyrażonych w ankietach stanowisk była potrzeba dalszych prac w tym zakresie. Niezbędna była przy tym ścisła współpraca zarówno ze wszystkimi regionami, jak również ministerstwami, tak by możliwe było wypracowanie wspólnego i satysfakcjonującego wszystkie strony rozwiązania w odniesieniu do poszczególnych kwestii problemowych. W tym celu MRR powołało tematyczne grupy robocze, których zadaniem było wypracowanie projektu koncepcji w następujących obszarach:

- I. Cele i zasady polityki regionalnej państwa,
- II. Najefektywniejszy zakres podziału kompetencji w ramach realizacji polityki rozwoju (podział polityki rozwoju sektor/region, linia demarkacyjna, efektywny poziom dostarczania dóbr),
- III. *Multi-level governance* oraz finansowanie polityki regionalnej,
- IV. Efektywność polityki regionalnej, weryfikacja instrumentów polityki regionalnej w tym kontraktów wojewódzkich.

Do prac w grupach zaproszeni zostali przedstawiciele urzędów marszałkowskich (którym powierzono pełnienie funkcji ich Przewodniczących), oraz przedstawiciele właściwych resortów i Kancelarii Premiera Rady Ministrów. Wszystkie grupy podjęły intensywne wysiłki, zmierzające do wykonania zadania, zwieńczeniem których było przygotowanie raportów końcowych.

Materiał w większym stopniu odzwierciedlał wizje koncepcji nowej polityki regionalnej państwa prezentowanej przez województwa, uwagi na stosunkowo niewielkie w stosunku do aktywnego uczestnictwa przedstawicieli samorządów wojewódzkich zaangażowanie w prace przedstawicieli administracji rządowej.

Konferencje¹⁹:

- 22 kwietnia 2008 r. - rozpoczęcie szerokiej, społecznej debaty na temat zmian w koncepcji polityki regionalnej, prezentacja refleksji do dyskusji oraz wyników pierwszego badania ankietowego,
- 17 czerwca 2008 r. - prezentacja materiału: *Wnioski z prac tematycznych grup roboczych*,
- 4 sierpnia 2008 r. – prezentacja stanowisk ministerstw zawartych w drugiej ankiecie,
- 16 października 2008 r. – konsultacje wstępnego projektu *Tez i założeń do Krajowej strategii rozwoju regionalnego*.

¹⁹ Z udziałem przedstawicieli administracji rządowej, samorządowej, środowisk naukowych oraz partnerów społeczno-gospodarczych.